

1

¿QUÈ ÉS LA GRATUITAT?

Gratuit és allò que no cerquem ni busquem, allò que no esperem, que està fora dels càlculs racionals i que ningú no preveu que passarà, fins que, finalment, s'esdevé. És l'inesperat, allò que s'esdevé contra pronòstic, que irromp en la pròpia vida i la capgira de ple. És el que no hem planificat, ni hem cercat obstinadament.

Afortunadament, la vida no és un esquema calculat ni dissenyat a priori, tampoc no és la mecànica execució de fets prèviament anticipats; sinó un itinerari d'incerteses. L'inesperat irromp i desitja ser hostatjat. De vegades, té un rostre bell, altres cops és amarg com la fel. Viure és, també, afrontar aquest inesperat que irromp, que advé, sense haver-lo convidat. Tot i la voluntat de controlar el passat i l'esdevenidor, la vida no és un algoritme, ni un procés preestablert.

Molt sovint, l'inesperat és el que vertaderament compta i fa forat, el que capgira la professió, la vida afectiva, el mode de pensar. La història mostra que no podem anticipar, amb certesa, allò que acabarem pensant o creient en el futur, perquè l'inesperat pot fer acte de presència en qualsevol moment i capgirar els plantejaments llargament madurats.

Ens calen, però, certes per viure, alguns puntals sòlids a l'hora de caminar, però si per viure haguessim de tenir només certes, no podríem fer ni un pas, perquè en viure fem constantment actes de fe, pactes fiduciaris. Creure és un acte consubstancial a la vida i no una operació exclusiva dels homes i les dones religioses. Com deia José Ortega y Gasset, "en las creencias estamos". En efecte, en viure fem tota una sèrie d'actes de fe. Ens fiem dels objectes tècnics, de les estructures que trepitgem, dels vehicles que agafem, de les persones amb qui treballem, de l'aire que respirem, de l'aigua que bevem. No en comprovem, a cada instant, la qualitat, ni la puresa. Ens en fiem.

No comprovem, abans de fer un pas, si la terra que trepitjarem és ferma. Donem per suposat que

és sòlida i que suportarà el propi cos. No en tenim gaires, de certes, menys encara d'evidències. Si per evidència entenem allò que és clar i distint per a tothom, allò indubtable, que no es presta a debat ni a confusió, cal reconèixer que, en la vida, hi ha molt poques evidències. Ens desenvolupem en un immens camp de probabilitats; podem reeixir, però també fracassar estrepitosament.

No sabem gran cosa quan ens disposem a iniciar un projecte. No és evident, per exemple, en començar una relació afectiva, que aquell vincle donarà bons fruits. Tampoc no sabem quan durarà, encara que tinguem l'esperança que sigui definitiu i incondicional. Confiem que aquell llaç serà un nexa de benvolença i d'afecte, de complicitat i de confidencialitat compartida.

Tampoc no és evident, en engendrar un fill, que aquell projecte arribarà a bon fi. Cada ésser humà és un doll de possibilitats i en tot acte d'educació hi ha risc. No és evident, en prendre un vehicle, que ens portarà a bon terme i amb el temps previst. L'experiència mostra que allò que semblava clar,

acaba essent obscur i, a voltes, allò que va començar amb dificultats, acaba essent valuós i noble.

Fem hipòtesis de treball i per assaig i error confirmem algunes d'aquestes hipòtesis amb el propi viure. Mentre fem camí, irromp el que és inesperat, l'atzar, de vegades té la forma de desgràcia, mentre que altres cops té l'amable rostre de la fortuna.

Cal comptar-hi. Tot i que ens obstinem, reiteradament, a controlar el futur i a sotmetre'l a la pròpia voluntat, el fet és que el futur no es deixa empresonar i quan tenim la impressió que el tenim tancat amb pany i forrellat dins de la gàbia de la ment, quan tenim la pràctica seguretat que tot s'esdevindrà segons els càlculs fets, irromp allò que no podíem preveure i hem de refer tots els plans tan meticulosament programats.

L'atzar és una ocasió, un pretext per comprovar la nostra elasticitat mental, l'habilitat per fer i desfer, per situar-se en el nou escenari i reprogramar el present. Quan advé allò que no havíem previst i desfà els plans imaginats, és estèril lamentar-se i plànyer-se perquè ja no es pot fer allò que estava previst; és endebades recriminar-se el canvi d'esce-

nari i ancorar-se en el passat. La nova situació que ha generat l'atzar exigeix flexibilitat mental, control emocional, capacitat racional per llegir les noves oportunitats que brinda l'ocasió i per endevinar-ne els perills latents.

Molt sovint, el més fonamental que ens passa en la vida cau fora dels límits de la imaginació i de la previsió racional. Ocorren esdeveniments que no podem imaginar, que transcendeixen la nostra capacitat de fantasiejar. La vida fa salts. No podem assegurar els pensaments que fluiran per la nostra ment ni les emocions que es desvetllaran en el nostre cor. La trobada amb la persona més fonamental de la pròpia vida no sempre és quelcom esperat, ni calculat de bell antuvi.

Ningú no sap, abans de produir-se, que aquella tarda es trobarà amb la dona de la seva vida; que començarà una història nova, que tot l'edifici s'enrunarà i el cor bategarà amb més força que mai. Es produeix per un encadenament d'atzars, per una successió de casualitats. Aquella trobada, a priori gratuïta, obre una discontinuïtat entre el passat i el futur i la vida mental i emocional canvia de signe i de tonalitat.

No ho hem calculat, ni és fruit de la voluntat lliurement exercida. Senzillament, passa. Aquell esdeveniment obre una fissura en el propi itinerari, un abisme entre l'abans i el després. Aleshores tot canvia de signe. Som constructors d'una figura —la pròpia vida— que no es deixa modelar. Quan tenim la impressió que l'hem configurada segons els arquetips de bellesa que hi ha en la ment, la figura es mou, perquè té vida pròpia, encara que la tractem, obstinadament, com un ésser inert, passiu, com un pur material al servei del nostre arbitri.

Això no significa que no tingui sentit planificar, programar o calcular. La llibertat es juga en aquesta activitat i solament l'exercim quan expressem la pròpia voluntat i mirem de dominar l'esdevenidor, fer de la vida una obra d'art, una creació personal i intransferible; però la voluntat humana és fràgil i molt sovint impotent enfront dels fenòmens externs. La llibertat topa amb cantells durs, amb arestes que no havia calculat i, a cada moment, cal que se sàpiga reubicar i transfigurar.

No som els escultors de la pròpia vida. Ens ho sembla, però, molt sovint, la vida ens esculpeix a

nosaltres, ens clava cisellades que van donant forma a la nostra persona. Els esdeveniments que vivim, les passions que patim, les decepcions que sofrim, les contrarietats que arriben, deixen solc en la pròpia persona.

No som artistes que treballem sobre un material inert. Som, més aviat, navegants que conduïm una petita embarcació. De vegades, la controlem i sabem orientar-la seguint la força del vent i movent el timó adequadament, però altres vegades, la mar s'enfurisma fins a tal extrem que la pobra barqueta va a la deriva, sura perduda a la babalà, sense nord ni guia, fins que amaini el temporal.

Molt sovint el que ens passa no entrava dins dels càlculs racionals i, aleshores, ens hem de desdir, tornar a començar, refer el que havíem fet, o, senzillament, haver d'empassar-nos aquells juraments eterns.

Hi ha trobades, com dèiem, que no podem anticipar; hi ha experiències que no podem ni tan sols sospitar que s'arribin a produir i quan tenen lloc tenim la impressió que, de sobte, tot ha canviat i sobretot que nosaltres mateixos hem canviat. Ales-

hores ens obcequem per trobar-hi una raó, un argument per mirar de comprendre la lògica dels estels, la ment de Déu, el missatge ocult que hi havia amagat en les pedres, però el cas és que no sabem per què s'ha produït allò inesperat i només sabem que cal afrontar-ho, prendre les armes i plantar-hi cara.

Per la manera com afrontem el que és inesperat, queda manifesta la dignitat moral del nostre ésser. Podem fer veure que no ha passat res, que tot està sota control i que aquella trobada és un pur formalisme. Podem mirar d'enganyar els altres i seguir meticulosament el pla establert, però quan allò inesperat cala fons en el cor, quan penetra en els estrats més profunds de l'ésser, cal afrontar-ho i reconèixer que tot ha canviat de sobte.

Si la vida fos un recorregut preestablert a priori, una espècie d'autopista amb àrees de servei senyalitzades cada vint quilòmetres, un viatge amb totes les parades programades i els àpats que hi tindran lloc, seria una condemna. La sal de la vida és la incertesa, però aquesta incertesa és, a la vegada, font d'angoixa i d'inquietud.